

studiehefte

Norsk og svensk

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

KublaKan

KublaKan 2024

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler, elever og privatister. Referanse til denne kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Studiehefte. Norsk og svensk». KublaKan 2024,
<https://kublakan.no/wp-content/uploads/2024/05/KublaKan-studiehefte-norsk-og-svensk.pdf>,
nedlastet [fyll inn dato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no.

Norsk og svensk

Svensk er det største av de skandinaviske språkene. Det er morsmålet til flesteparten av Sveriges 10,5 millioner innbyggere, og til rundt 300 000 mennesker som bor i Finland, hvor svensk er et av to offisielle språk. I tillegg snakkes svensk av en del mennesker som ikke har det som morsmål. Totalt regner man med at svensk har rundt 10 millioner brukere. Dermed er det størst av alle de nordiske språkene.

Norsk og svensk har utviklet seg fra det samme språket, norrønt, og det har nesten alltid vært mye kontakt mellom folk som bor i de to landene. Derfor er språkene på mange måter ganske like fortsatt i dag. For nordmenn som skal forstå svensk er gjerne utfordringen det at svensker bruker en del ord som ikke finnes på norsk, og at svensk rettskrivning ofte er uvant sett med norske øyne. Stort sett forstår nordmenn svensk når de lytter til det, men mange opplever det som krevende å lese lengre svenske tekster, for eksempel.

I det følgende skal vi forsøke å beskrive noen typiske trekk som skiller svensk fra norsk når det gjelder uttalen, ordforrådet, rettskrivningen, hvordan ord bøyes, og hva slags plass dialektene har i de to språkene.

Uttale

Diftonger på norsk – monoftonger på svensk

Noe som regnes som en viktig forskjell på norsk og svensk er at norsk har mange *diftonger* eller *glideblyder* i ord som «stein», «laus», «øyk», mens man på svensk har monoftonger – «sten», «lös», «rök». En diftong har vi når to vokaler liksom «glir over i hverandre» i én og samme stavelse, slik som -ei, -au og -øy. Dette har man altså en del av på norsk, mens svensk ikke har diftonger i det hele tatt, bortsett fra i enkelte dialekter, og i fremmedord.

For å finne grunnen til denne forskjellen må vi gå tilbake i språkhistorien. Både norsk og svensk har utviklet seg fra det samme språket, norrønt, som man grovt sagt snakket i Skandinavia mellom 700 og 1350. Det norrøne språket hadde i utgangspunktet diftongene -ei, -au og -øy, men allerede fra rundt år 800 begynte det norrøne språket å endre seg i det området som i dag er Danmark og Sverige. Dette gjorde at vi tidlig fikk to grener av det norrøne språket, to dialekter, nærmest: *vestnordisk* som grovt sagt ble brukt i Norge og senere på Island og andre øyer, og *østnordisk*, som ble brukt i Danmark og Sverige.

Stortorget i Gamla stan, Stockholm.

(Foto: Shutterstock)

I vestnordisk, altså i Norge og på Island, for eksempel, ble diftongene -ei, -au, og -øy beholdt, og disse har i stor grad holdt seg i nordmenns talemål helt frem til i dag. I det østnordiske området, altså i Sverige og Danmark, skjedde det en *monofongering*. Der begynte folk etter hvert å snakke norrønt *uten* disse diftongene. Derfor heter det i dag «stein» og «øy» på norsk og «sten» og «ö» på svensk.

Enkelte svenske dialekter har riktig nok diftonger, og det finnes også nordmenn som sier «løs», «røk» og «sten». Likevel, i det store og hele regnes det som en viktig forskjell mellom de to språkene at norsk har diftonger mens svensk har monofonger.

Vokaler

En likhet mellom svensk og norsk er at begge språkene har mange vokaler sammenlignet med de fleste andre språk rundt omkring i verden. Helt konkret har begge språkene 9 vokaler – 18 hvis man skiller mellom lange og korte, noe vi gjør på norsk og svensk (det er forskjell på «dek» og «dekk» – med lang og kort vokal). Til sammenligning har engelsk og spansk fem vokaler, mens skriftlig arabisk har tre.

De fleste av de ni vokalene som finnes på norsk og svensk blir uttalt mer eller mindre likt. Et unntak er vokalen -a. På norsk, eller i alle fall i de fleste norske dialekter, er en -a ganske lik enten den er kort, som i /hatt/ eller lang som i /ha:t/. På svensk uttales korte og lange a-er ulikt. Korte -a-er på svensk blir uttalt lenger frem i munnen enn hva som er vanlig i de fleste nordmenns talemål. Man sier /hæt/ og /tækk/ når a-en er kort, men /ha:t/ og /ta:k/ når -a en er lang.

Tonemforskjeller i både svensk og norsk

Både svensk og norsk er språk hvor ord uttales med ulike tonefall. Noen ord uttales med det vi kaller *tonem 1*, slik som «ponni» og «asfalt», og andre ord med tonem 2, som er det vi kan høre i ord som «ærlig» og «gjerde».

På både norsk og svensk kan slike forskjeller i ordmelodi av og til være det eneste som skiller to ord fra hverandre, som ellers høres like ut, men som betyr to ulike ting. På norsk betyr for eksempel ordet «bønder», uttalt med tonem 1, folk som jobber med å produsere mat på en gård. Ordet «bønner», uttalt med tonem 2, viser til noe vi kan spise. Ordet «tenner», med tonem 1 er noe man tygger med, mens «tenner», med tonem to, viser til det at noen setter fyr på noe, at noen «tenner en flamme», for eksempel.

På svensk har man rundt 500 slike *minimale ordpar*, der tonemforskjellen, altså ordmelodien, er det det eneste som skiller to ordene fra hverandre, som betyr ulike ting. Ordet «tomten», uttalt med tonem 1 (som i «ponni») betyr det samme som «tomta» på norsk, eller «eiendommen». Uttaler man «tomten» med tonem 2, derimot, betyr ordet «nissen», som i «jultomten», altså «julenissen». Det at ord kan uttales med ulike tonemer, og at denne «melodiforskjellen» kan ha betydning for hvordan vi forstår hva som blir sagt, er et sjeldent fenomen i europeiske språk. Hvis man ikke har norsk eller svensk som morsmål, er det ikke engang sikkert at man klarer å høre forskjellen på «bønder» og «bønner», selv når man virkelig prøver å lytte. Uansett, det at norske og svenske ord kan uttales med ulike tonemer er et særtrekk som norsk og svensk har til felles, og som de fleste andre språk, inkludert dansk, mangler.

Ordforråd

Nabospråkene norsk, svensk og dansk har som nevnt historisk sett utviklet seg fra det samme språket – norrønt, og nordmenn, svensker og dansker har stort sett alltid hatt mye kontakt med hverandre. Av den grunn bruker vi i stor grad de samme ordene når vi snakker.

Dette gjelder også norsk og svensk – ordforrådet er i det store og det hele ganske likt. Mer enn 900 av de 1000 mest brukte ordene på svensk ligner eller er helt like ord som også finnes på norsk. Det kan selvsagt finnes forskjeller i ting som skrivemåte, hva slags bøyningssendelser man har i slutten av ordene, og så

«Glass och kaffe» til salgs på Skånör. (Foto: Shutterstock)

videre – det heter for eksempel «flere viser» på norsk, og «flera visor» på svensk – men svensk og norsk er såpass likt at 90% av ordene er umiddelbart forståelige for nordmenn.

Likevel er det slik at svensk skiller seg en del fra norsk og dansk når det gjelder hvilke ord som finnes i språket. Sagt på en annen måte:

Norsk og dansk ligner veldig når det kommer til ordforrådet, mens svensk skiller seg litt ut fra de to nabospråkene. For eksempel har svensk mange ord som opprinnelig kommer fra fransk, som ikke finnes på norsk og dansk. For eksempel sier nordmenn og dansker «fortau» og «fortov», mens svenskene sier «trottoar», av fransk: «trottoir». Nordmenn og dansker sier at de spiser «is» på varme sommerdager, mens svenskene spiser «glass», av fransk «glace». Sverige har historisk sett hatt en tettere forbindelse til Frankrike enn Danmark og Norge, og dette viser seg også litt i hvilke ord som finnes i språkene. Disse franske ordene kan sees på som et særtrekk ved svensk sammenlignet med norsk og dansk, og de kan av og til gjøre kommunikasjonen mellom nabofolkene litt vanskeligere.

En annen utfordring når det gjelder å forstå svensk, er at det finnes en del såkalte «dumske likheter» mellom norske og svenske ord. Dette er ord som eksisterer på begge språk, men som til manges overraskelse ikke betyr det samme. «Att le» på svensk betyr ikke det samme som «å le» på norsk, det betyr «å smile». Det nordmenn kaller å «å le» heter på svensk «att skratta». «Dyna» på svensk er ikke det samme som en «dyne» på norsk. Faktisk er en svensk «dyna» det samme som en norsk «pute». Det svenske ordet «föremål» betyr «gjenstand», altså en ting. Det samme ordet, «föremål», finnes også på nynorsk, men her betyr det noe helt annet, nemlig «hensikt», altså «det man ønsker å oppnå med noe». Ordet «skicklig» på svensk betyr «dyktig», altså flink. På norsk har ordet en annen betydning, nemlig «ordentlig» eller «veldig». Svensk og norsk har mange slike ordpar som fort kan skape misforståelser.

Ordklasser og bøyning (morfologi)

Infinitiv

Svensker bruker «att» som infinitivmerke. På norsk bruker vi «å». På svensk heter det altså «att ha», mens det på norsk heter «å ha».

På svensk slutter de fleste verb i infinitiv på -a: Det heter «att leva» «att svara», «att kasta» både når man skriver og snakker. I norsk bokmål bruker man -e-infinitiv, «å leve», «å kaste», mens man på nynorsk litt forenklet sagt selv kan velge mellom å bruke e-infinitiv som på bokmål, eller a-infinitiv som på svensk – «å leve» «å svare» eller «å leva» «å svara».

I muntlig norsk varierer det veldig hva slags infinitivendelse nordmenn har når de snakker. I noen deler av landet sier man gjennomført «å leve» «å kaste», mens man andre steder konsekvent sier «å leva» og «å kasta». Andre igjen blander a- og -e-infinitiv, og sier ting som «vil du være med å danse» og «jeg skal måka snø og fyre i peisen».

Hva slags infinitiv nordmenn bruker kan altså variere mye i både tale og skrift, mens svenskene holder seg til -a-infinitiv.

Adjektiv

Når det gjelder adjektiv, kan man merke seg at man på svensk som regel gradbøyer adjektiv på samme måte som på nynorsk, – med -are og -ast. På nynorsk heter det

- «rik – rikare – rikast»
- «vakker – vakrare – vakrast»

det samme gjelder svensk:

- rik – rikare – rikast
- vacker – vackrare – vackrast

På bokmål og dansk bruker man -ere og -est:

- rik – rikere – rikest
 - vakker – vakrere – vakrest
-

Rettskriving (ortografi)

æ, ø – ä, ö

Det finnes mange ord som blir *uttalt* likt på norsk og svensk, men som *skrives* ulikt på de to språkene. For eksempel bruker både nordmenn og svensker lydene /æ/ og /ø/ når de snakker, men vi bruker ulike bokstavene for å vise disse lydene i skrift. På norsk skriver vi «ø» og «æ», mens de svenske bokstavene «ö» og «ä» viser til de samme lydene, mer eller mindre. På norsk skriver vi «bær» og på svensk «bär». Nordmenn skriver «brød», mens svenskene skriver «bröd». Norsk og svensk bruker altså litt ulike bokstaver for å vise til de samme lydene.

Det er verdt å merke seg at bokstaven «ä» brukes oftere på svensk enn bokstaven «æ» på norsk. Svenskene bruker nemlig også denne bokstaven i mange ord hvor vi på norsk bruker «e», slik som i de norske ordene «er» og «venn». På svensk skriver man «är» og «vän».

På svensk skriver man «ö» der man på norsk skriver «ø».

kk – ck, bokstaven «x», kj – k

En annen forskjell på svensk og norsk ortografi, eller rettskriving, er at svensk ofte har -ck der vi på norsk har dobbel -k. De norske ordene «kvikk», «frakk» og «bakke» skrives slik på svensk: «kvick», «frack» og «backe».

Bokstaven «x» blir brukt mer på svensk enn på norsk. (Foto: Shutterstock)

Videre brukes også bokstaven x mer på svensk enn på norsk. De norske ordene «eksempel» og «heks» skrives på svensk med -x: «exempel» og «häxa».

Svensker lar også være å skrive -j i mange ord som på norsk starter med bokstavkombinasjonene «kj» eller «skj». De norske ordene «kjær», «kjøre», «skjære» og «skje», som i «å hende», for eksempel, skrives på svensk som «kär», «köra», «skära», og «ske»

Svensk har en spesiell lyd som kan skrives på mange måter

Et særtrekk ved det svenske språket er at det har en lyd som vi ikke har på norsk, og som ikke finnes i så mange språk ellers i verden heller. Lyden det er snakk om er den lyden man kan hører først i det svenske ordet «sjö», for eksempel. Med fagspråk kalles denne lyden for en «palato-alveolar frikativ».

Denne lyden har ikke noen egen bokstav i svensk, og det kan variere veldig hvordan den skrives. Her er noen eksempler fra fremmedord – ord som har kommet inn i svensk utenfra: «choklad», «jalusi», «station», «genera». Her ser vi fire ulike måter å gjengi den samme lyden på, og det finnes mange flere i tillegg til disse. For svenske skolebarn som skal lære å skrive, kan det å lære å skrive slike ord riktig være utfordrende.

«Choklad» på svensk, «sjokolade» på norsk.
(Foto: Shutterstock)

Norsk er mer forutsigbart på dette området. Stort sett skriver vi på norsk -sj: «sjokolade», «sjalusi», «stasjon», «sjener», og så videre. Av og til bruker vi også -skj, for eksempel i ord som «skje» og «skjære», og vi kan også skrive «-sh» i enkelte ord som kommer fra engelsk, for eksempel, slik som «shoppe» og «show».

Svensk mer ortofont enn norsk

Selv om svensk som vi har sett har en uvanlig lyd som kan skrives på mange måter, regner man likevel svensk for å være et *ortofont* skriftspråk. At et skriftspråk er ortofont betyr enkelt sagt at man i stor grad «skriver slik man snakker», altså at skriftspråket ligner på talemålet.

En rød stuga. (Foto: Shutterstock)

Svensk er mer ortofont enn både dansk og norsk. For eksempel har dansk og norsk flere såkalte stumme bokstaver enn svensk. Stumme bokstaver er bokstaver man ikke uttaler når man snakker. På bokmål skriver man for eksempel ord som «hver» og «hvem», med en -h i starten, men ingen nordmenn uttaler denne h-en. Her er skrift og tale forskjellig. På svensk sier man /varje/ og /vem/, og man skriver også «varje» og «vem», uten noen -h i starten, noe som er mer ortofont.

Videre har man på norsk også en del stumme -d-er i ord som «rødt» – for å vise at formen «rødt» hører sammen med formen «rød». På svensk er det annerledes. Her *sier* man /röd/ og /rött/, og man *skriver* også «röd», og «rött». Man har ingen stum -d i i formen «rött» her, som skal vise at den henger sammen med formen «röd», men skriver i stedet slik man snakker.

Forskjell på tale og skrift i Sverige og Norge

Som vi har sett er svensk et ganske ortofont språk, der tale og skrift ligner mye på hverandre. De siste 40-50 årene har forskjellen mellom tale og skrift blitt enda mindre i Sverige enn den var tidligere. Det som har skjedd er at det svenske skriftspråket i praksis har endt opp med å bli en slags norm for talespråket i mesteparten av landet. Det har skjedd det man med fagspråk kaller standardisering. I stadig større grad har svenskene endret måten de snakker på, og begynt å snakke en form for svensk som ligner på skriftspråket.

For eksempel har det de siste tiårene blitt mer og mer vanlig at man uttaler alle lydene i ord, som /bröd/ istedenfor /brö/, /och/ istedenfor /å:/ og /med/ istedenfor /me/. Tidligere var det vanlig å utelate den siste lyden i mange slike ord når man snakket. I Sverige har altså skriftspråket fått en slags opphøyd status, som et slags forbilde og norm, som mange har begynt å etterligne når de snakker. Dette har hatt mye å si for hvordan svensker rundt omkring i hele landet snakker i våre dager.

I Norge har vi aldri hatt noen klar og tydelig norm for hvordan folk bør snakke, slik man har hatt i Sverige. Her til lands har dialektene hatt en mye sterkere posisjon enn i nabolandene våre, siden skriftspråket her til lands lenge var et fremmedspråk, nemlig dansk. For mange nordmenn har det å legge om dialekten sin og heller snakke «Oslo-mål», for eksempel, blitt sett på som negativt, som at man prøver å være noe man ikke er.

Det skal sies at bruken av dialekt har blitt mindre også i Norge de siste tiårene. Folk fra ulike deler av landet kommuniserer mer med hverandre enn tidligere, innflytelsen fra massemedier påvirker oss, og ikke minst leser og skriver folk stadig mer enn tidligere, og går lenger på skolen, slik at bokmålet påvirker dialektene våre mer nå enn tidligere. Standardisering, det at folks talemål blir mer og mer likt skriftspråket, er også noe som pågår i Norge, og mange dialekter blir i dag likere bokmål for hvert tiår som går.

Likevel er *graden* av standardisering mye mindre i Norge enn i Sverige. I Norge er det ikke slik at trøndere, vestlendinger og nordlendinger alle sammen har endret og tilpasset talemålet sitt for å få det til å ligne mer på bokmål og «standard østlandsk». I Sverige finnes det i større grad en «riktig» måte å snakke på, rikssvensk, som kan brukes av folk fra hele landet.

KublaKan

Dialekter

I Sverige har altså skriftspråket vært en rettesnor for talespråket slik at det finnes en form for rikssvensk, en standardisert måte å snakke på. Sverige er imidlertid også et land der det finnes mange dialekter. Mens dialektene nesten er forsvunnet i Danmark, for eksempel, lever mange dialekter i beste velgående i Sverige.

Tradisjonelt sett har dialekter som sagt likevel hatt en lavere status i Sverige enn i Norge. Lenge var det uaktuelt å bruke dialekt i offentlige TV- og radioprogrammer, i nyhetssendinger, og så videre.

Holdningene til dialekter i Sverige har riktig nok blitt mer positive de senere årene, men fortsatt er det slik at mange mennesker med høy status i samfunnet velger å snakke standardsvensk fremfor sin egen dialekt i mer formelle sammenhenger. I Norge skjer dette sjeldnere.

Kilder

Breivik, T. (2015). Nabospråka – dansk og svensk. Håndbok i nabospråkundervisning, Språkrådets skrifter 4, 38–51. <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakradets-skrifter/handboka-i-nabospraksundervisning-web.pdf>

Harstad, F. (2012). *Om svensk*. Nordeniskolen.org. <https://nordeniskolen.org/nb/spraak-kultur/8-10-klasse/de-nordiske-spraakene/om-svensk/>

Hårstad, S. (2021). *Nabospråk og nabospråkundervisning* (2. utg.). Cappelen Damm

Julien, M. *Svensk, Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 25. august 2022 fra <https://snl.no/svensk>

Mårtenson, P., & Fjelstad, A. (1999). *Svenska för norrmän* (3. utg.). Gyldendal Akademisk
Språkrådet (2013, 07), (oppdatert 2021, 06). *Svensk*.

Språkrådet.no. <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Spraka-i-Norden/Svensk/>

KublaKan 2024

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler, elever og privatister. Referanse til denne kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Studiehefte. Norsk og svensk». KublaKan 2024, <https://kublakan.no/wp-content/uploads/2024/05/KublaKan-studiehefte-norsk-og-svensk.pdf>, nedlastet [fyll inn dato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@kublakan.no.